

Реформа нотаріату

– Пані Людмило! Нинішня хвиля реформи нотаріату почалася з прагнення зрівняти в правах приватних і державних нотаріусів, а завершилася зняттям квот щодо приватних нотаріусів. Чим пояснити подібний наслідок?

– Зрівняння в правах державних і приватних нотаріусів – це лише одна із складових реформування нотаріату України. Зрівняння всіх нотаріусів у праві на вчинення будь-якої нотаріальної дії, в праві самостійно організувати свою роботу та розпоряджатися заробленими коштами, нести відповідальність за наслідки своєї роботи та за шкоду, заподіяну внаслідок неправомірних дій чи бездіяльності – це кроки зі створення єдиного нотаріату, без поділу нотаріусів на державних і приватних.

Як ви пам'ятаєте, реформа нотаріату 1993 р. зводилася саме до запровадження приватної форми роботи нотаріусів. Прийнятий у тому році Закон «Про нотаріат» виконав свою місію як закон перехідного періоду, вичерпав себе і потребує негайно перегляду й удосконалення.

Відомо, що на розгляді у парламенті знаходиться новий проект Закону «Про нотаріат» (реєстраційний № 2278), яким передбачається реформування нотаріату в Україні. Цей законопроект дуже ретельно доопрацьовувався робочою групою, створеною за рішенням Комітету з питань правової політики ВРУ з числа народних депутатів, науковців, представників Міністерства юстиції, Української нотаріальної палати, практикуючих нотаріусів.

Саме цей проект передбачає вільний доступ до заняття нотаріальною професією всіх осіб, які отримали право на зайняття цією професією.

Тому я не бачаю в наказі Міністерства юстиції про збільшення граничної чисельності приватних нотаріусів кроку, який суперечив би принципам, закладеним у зазначеному законопроекті. Навпаки, це перші кроки на шляху реформування нотаріату, а не його завершення.

До речі, жодного ажіотажу та масової явки бажуючих зареєструватися приватними нотаріусами, як це прогнозували опоненти ліквідації квот, не відбувається. Заданими Мін'юсту, станом на 15 травня ц.р. заяви подали 11 працівників територіальних управлінь юстиції, 52 державних нотаріуси і 75 інших осіб.

– Якими ще, на вашу думку, були причини, мотиви реформи нотаріату?

– Причин багато. Це професійна і соціальна нерівність нотаріусів, неоднаковий підхід до фінансування нотаріальної діяльності, відповідальності нотаріусів за заподіяну шкоду та ставлення до вико-

п р о -

Зрівняння в правах державних і приватних нотаріусів – це лише одна із складових реформування нотаріату України

фесійних обов'язків, порушення конституційного права громадян на заняття професією та створення умов для зловживань і корупційних діянь при реєстрації нотаріальної діяльності, відсутність єдиного прозорого та принципового підходу до вирішення питань допуску до нотаріальної професії, суттєві недоліки в питаннях оподаткування доходів приватних нотаріусів, відсутність професійного самоврядування нотаріусів тощо.

– Чим концептуально відмінна позиція УНП від позиції Мін'юсту щодо реформи?

– Жодної концептуальної відмінності в питаннях реформування нотаріату немає. Як правило, зазначені питання обговорюються (хоча, якщо чесно, то наказ Міністерства про збільшення граничної чисельності нотаріусів був для нас дещо несподіваним), до думки Палати прислуховуються, а ми, в свою чергу, намагаємося допомогти чим можемо.

– Що означає на практиці збільшення граничної чисельності приватних нотаріусів до 35,070 осіб (у десять разів)? Лібералізацію ринку нотаріальних послуг? Чи не зовсім?

– На мою думку, це фактично означає скасування обмежень (граничної чисельності) у праві на зайняття нотаріальною професією. Жодного підтексту чи інтриги в цьому я не бачу. Не секрет, що державні нотаріальні контори переважно працюють, певна кількість приватних нотаріусів прийом здійснює за попереднім записом. Тому збільшення чисельності приватних нотаріусів дозволить не тільки зробити нотаріальні послуги більш доступними для населення, але й скасувати протиконституційне обмеження у праві на зайняття професією.

– Наскільки правомірною і виправданою є регламентація, зокрема детально, діяльності приватного нотаріату шляхом державного примусу?

– УНП виступала і виступає проти надмірної регламентації діяльності нотаріату, особливо шляхом державного примусу. Така діяльність має бути максимально регламентована лише спеціальним законом, яким є Закон «Про нотаріат».

На жаль, чинний Закон не містить такої регламентації, і це ще одна причина для необхідності його вдосконалення. Нагадаю, що відповідно до норм цього Закону нотаріуси, поряд з іншими, зобов'язані у своїй роботі керуватися наказами Мін'юсту; Міністерство здійснює керівництво державними нотаріальними конторами; контроль за законністю виконання приватними нотаріусами своїх обов'язків здійснюється Мін'юстом.

З огляду на такі повноваження Мін'юст забезпечує єдиний підхід до вимог з організації нотаріальної діяльності та єдину практику з вчинення нотаріальних дій.

... якщо чесно, то наказ Міністерства про збільшення граничної чисельності нотаріусів був для нас дещо несподіваним

«ДОСВІД НАШОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ гість редакції, президент про реформу нотаріату,

Якщо виходити з позиції надмірної регламентації нотаріальної діяльності, то до неї можна віднести й чинну Інструкцію про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджену наказом Мін'юсту. Здавалося б, нотаріуси при вчиненні нотаріальних дій мають керуватися законами та іншими нормативно-правовими актами, але я не знаю нотаріусів, яким не потрібна була б ця Інструкція, метою якої є конкретизація роботи з вчинення всіх нотаріальних дій.

Отже, до прийняття нового Закону «Про нотаріат» певні питання мають регламентуватися державою в особі Мін'юсту.

– Яким є досвід інших країн у цьому зв'язку?

– У більшості країн, де нотаріат побудований на принципах Міжнародного союзу нотаріусів, всі питання діяльності нотаріусів вирішуються саме такими професійними самоврядними організаціями за винятком питань контролю зароботою нотаріусів (у деяких країнах цю функцію виконують органи юстиції, в інших – суди, в деяких – професійні самоврядні організації). Але повторюю, діяльність нотаріату дуже детально регламентована саме законами цих країн про нотаріат.

– Чому УНП досі не є повноцінним членом МСН?

– Українська нотаріальна палата вже давно подала заявку про вступ до цієї дуже авторитетної міжнародної організації, яка об'єднує нотаріати 75 країн світу. На засіданні Комісії з міжнародного нотаріального співробітництва МСН восени 2003 р. в м. Монреалі мною був презентований проект Закону «Про нотаріат», який дістав схвалення членів цієї Комісії.

Однак нам було повідомлено, що єдиною умовою вступу нотаріату України до МСН є прийняття нового закону, створення єдиного нотаріату і незалежної самоврядної професійної організації нотаріусів.

– Якщо б одним-двома словами вам довелося описати сучасний стан українського нотаріату, якими були б ці слова?

– Досить професійний, але не завжди організований.

– На вашу думку, чи стає приватна нотаріальна діяльність в Україні підприємницькою діяльністю?

– Законом «Про нотаріат» (ст. 3) нотаріусам заборонено займатися підприємницькою діяльністю. Певні ознаки цієї діяльності, на перший погляд, присутні в нотаріальній діяльності, але тут слід мати на увазі й чітко розуміти: нотаріальна діяльність – це

незалежна професійна діяльність уповноваженої державою особи, на яку покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії з метою надання їм юридичної вірогідності.

На мою думку, різниця між підприємницькою та нотаріальною діяльністю очевидна.

– Якщо б у вас була можливість щось змінити в українському нотаріаті, що б ви змінили насамперед?

– Здійснила б реформу – створила єдиний нотаріат із відповідними функціями та незалежну самоврядну професійну організацію нотаріусів з притаманними їй правами і повноваженнями.

– Чи можуть результати реформи нотаріату слугувати зразком (чи антизразком) у реформі правничої професії загалом (тобто регламентації допуску до юридичної практики)?

– З прийняттям нового Закону «Про нотаріат» ми будемо «першою ластівкою» у створенні самостійної незалежної нотаріальної організації. Досвід нашої організації буде корисним і при створенні аналогічної організації адвокатів, звичайно, з урахуванням особливостей професії, а також при створенні інших незалежних самоврядних професійних організацій.

Що стосується регламентації допуску до юридичної практики, то це питання, на мою думку, має вирішуватись саме такими організаціями. Цю норму слід було б закріпити у відповідних спеціальних законах.

Відповідальність і допомога у формі перевірки

– Пані Людмило! З травня цього року бажуючі займатися приватною нотаріальною діяльністю мають, з-поміж іншого, представити висновок місцевого органу юстиції «про відповідність приміщення для розташування робочого місця (нотаріальної контори) вимогам до робочого місця (нотаріальної контори) приватного нотаріуса, які затверджуються Міністерством юстиції України». Як дана новела, на вашу думку, вплине на приватну нотаріальну діяльність?

– Вимоги до робочого місця приватного нотаріуса були затверджені ще в 1998 р., тобто з урахуванням

Можна буде розглядати нотаріат латинського типу як оптимальний компроміс між передачею нотаріату основних для правової системи завдань публічної влади і виконанням цих завдань вільним, висококваліфікованим ... професійним нотаріатом

БУДЕ КОРИСНИМ І АДВОКАТАМ...», – Української нотаріальної палати Людмила ПАВЛОВА несподівані кроки і відповідальність нотаріусів

практики організації роботи перших приватних нотаріусів.

Нові правила, передбачені Положенням про вимоги до робочого місця приватного нотаріуса та здійснення контролю за їх дотриманням, затвердженим наказом Мін'юсту 17 квітня ц. р., продиктовані, передусім, необхідністю дотримання вимог законодавства привчненні нотаріальних дій, їх конфіденційності, забезпеченням охорони та збереження нотаріальних документів, архівів, спеціальних бланків, печатки нотаріуса, а також вільного доступу населення до приміщення, де працює нотаріус.

Звичайно, нові вимоги до робочого місця нотаріуса викликали чимало запитань щодо їх виконання, але ці питання найближчим часом будуть зняті роз'ясненням Мін'юсту.

До речі, на конференції-семінарі нотаріусів України, яка нещодавно проводилась Українською нотаріальною палатою під егідою Мін'юсту в Криму, заступник директора Департаменту нотаріату та реєстрації адвокатських об'єднань Міністерства Тетяна Баранова заспокоїла стурбованих нотаріусів повідомленням про те, що згадані вимоги стосуються, насамперед, осіб, які мають намір зареєструвати нотаріальну діяльність. Працюючим нотаріусам буде надано необхідний час для приведення їхніх приміщень у відповідність із новими вимогами. Роз'яснено також норми Положення щодо зберігання документів та забезпечення охорони приміщень тощо.

Зручне для відвідувачів розташування нотаріальної контори приватного нотаріуса, сучасне обладнання та належні заходи охорони, безумовно, позитивно вплинуть на рівень приватної нотаріальної діяльності.

– **Новелою регламентації приватної нотаріальної діяльності є «методична допомога у формі перевірки».** Наскільки виправданим є таке обтяження у формі обов'язкової перевірки в приватному нотаріаті?

– Насправді проведення першої перевірки роботи приватного нотаріуса через шість місяців після початку роботи є вкрай необхідним, оскільки, як свідчить практика, саме в цей час допускається більшість порушень і помилок.

Така перевірка й названа «методичною», оскільки має на меті, передусім, надання молодому нотаріусу допомоги в організації діяльності та у вчиненні нотаріальних дій. Важливо правильно скерувати роботу нотаріуса та запобігти можливим помилкам, а

не хапатися за голову вже тоді, коли порушення неможливо виправити.

– **Передбачається, що надходження «обгрунтованої скарги від фізичних чи юридичних осіб» є підставою для проведення комплексної перевірки. Чи є ценовою? Якщо можна, прокоментуйте.**

– Мін'юст неодноразово висловлював стурбованість з приводу зростання кількості скарг щодо роботи нотаріусів, які надходять від населення.

Оскільки кожна обгрунтована (підкреслюю) скарга свідчить щонайменше про неухважність нотаріуса, а то й про його низький професіоналізм чи несумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків, Мін'юст у силу своїх повноважень зобов'язаний вжити заходів до поновлення порушених прав громадянина чи юридичної особи, а також відповідним чином реагувати щодо порушника.

Запроваджена Мін'юстом норма щодо проведення комплексної перевірки роботи нотаріуса є цілком виправданою, адже допущене порушення, що стало приводом для скарги, може бути системним або ж свідчити про недостатній кваліфікаційний рівень нотаріуса.

– **Новелами передбачається можливість «зупинення діяльності» приватного нотаріуса. Можливо, це новий вид дисциплінарної відповідальності? Як діятиме ця норма на практиці (опечатуватимуться двері, призупиняться метель дія свідцтва тощо)?**

– Практика зупинення нотаріальної діяльності як одна з форм відповідальності нотаріуса існувала й до цього часу, і вживалась територіальними органами юстиції зазвичай за наслідками перевірки роботи нотаріуса для усунення виявлених помилок.

У такому разі управлінням юстиції видається наказ, у якому мотивуються причини зупинення нотаріальної діяльності та вказується строк, на який діяльність зупиняється. В період зупинення нотаріус не вправі вчинити нотаріальні дії (за винятком деяких).

Зупинення нотаріальної діяльності в разі ухилення від перевірки продиктоване життям, оскільки деякі приватні нотаріуси дозволяли собі ігнорувати повідомлення Мін'юсту чи управління юстиції і ховатися від перевірки, що є неприпустимим.

– **Предметом перевірки діяльності приватного нотаріуса є «дотримання нотаріусом правил професійної етики».** Чи існують такі правила? Яким чином

нотаріуси будуть відстоювати власні права при такій перевірці?

– Правила професійної етики є основою будь-якої професії, а не тільки нотаріальної.

Розуміючи важливість цієї проблеми, УНП розробила проект Кодексу професійної етики нотаріуса, який надруковано в нашому журналі «Нотаріат для Вас» для обговорення нотаріусами. Після узагальнення та аналізу пропозицій, що надійдуть, проект Кодексу буде доопрацьований і внесений на розгляд з'їзду нотаріусів України.

– **Наскільки ефективним є нині механізм дисциплінарної відповідальності нотаріусів?**

– Дисциплінарна відповідальність за раз може стосуватися лише державних нотаріусів, які перебувають у трудових відносинах із відповідним органом юстиції.

Приватні нотаріуси є самозайнятими особами, тому можуть нести лише цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну з їх вини.

На мій погляд, існуючий порядок притягнення нотаріусів до відповідальності досить недосконалий і неефективний.

З прийняттям нового Закону «Про нотаріат», після створення єдиного нотаріату та незалежної професійної самоврядної організації нотаріус, крім цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності у передбачених законодавством випадках, може бути притягнутий до професійної відповідальності перед своїми колегами. Заходами такої відповідальності будуть попередження, штраф і догана. Ці заходи вживатимуться, зокрема, за порушення присяги та правил професійної етики.

Уподобання і поради

– **Пані Людмиле! Що вам найбільше не подобається і подобається в сучасному українському нотаріаті?**

– Ценепросте запитання. Подобається те, що професія нотаріуса стала дуже престижною (пам'ятаю зовсім інші часи, коли нотаріат вважався чи не найгіршою професією серед інших правничих про-

фесій), шанованою. Подобається, що нотаріуси, особливо приватні, стали забезпеченими людьми, а також те, що більшість з них гідно несуть звання нотаріуса.

Не подобається стан, у якому знаходиться зараз державний нотаріат із мізерною зарплатою нотаріусів, досить убогим станом та переважністю більшості держнотконтор.

Дуже не подобається те, що серед порядних і чесних нотаріусів подекуди трапляються так звані «заробітчани», які прагнуть заробити великі гроші будь-якою ціною, навіть ідучи на порушення закону. Дуже хотілося б вірити, що нотаріат України викоринить свої «хвороби» і досягне європейського рівня.

– **Чому особисто ви вирішили стати нотаріусом?**

– Зараз не працюю нотаріусом, але займаюся питаннями нотаріату понад 22 роки.

До нотаріату потрапила абсолютно випадково (почала працювати нотаріусом Першої вінницької державної нотаріальної контори в 1979 р.) і відтоді «захворіла» нотаріатом. Життя складалося не просто, працювала на посадах, пов'язаних із господарським законодавством, кадровою роботою, державною виконавчою службою, але все ж поверталась до нотаріату. Думаю, що в його лавах буду і надалі.

– **Ваші три поради тим, хто зараз вирішив займатися нотаріальною діяльністю.**

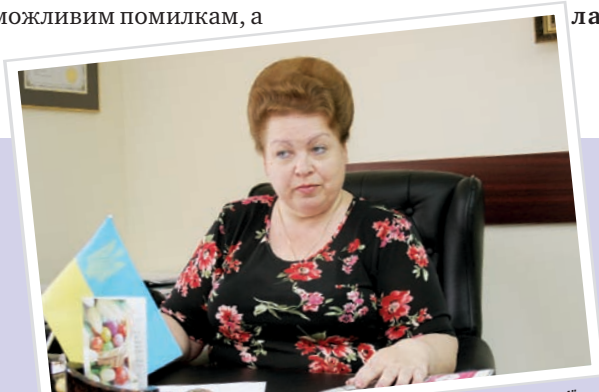
– Перша – навчитися казати «ні» на прохання вчинити необхідну дію, яка порушує закон, навіть за великі гроші.

Друга – постійно, щоденно працювати над підвищенням свого професійного рівня.

Третя – завжди бути готовим до будь-якої перевірки.

Спількувався Славик БІГУН

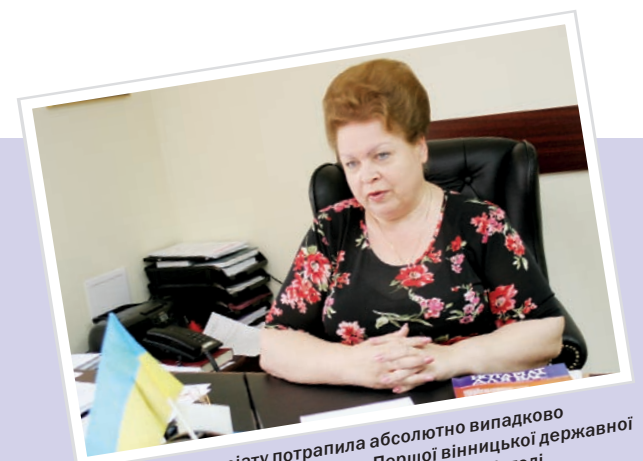
ПЕРСОНА	
П.І.Б.	ПАВЛОВА Людмила Миколаївна
Організація	Українська нотаріальна палата (УНП)
Посада	Президент
Попередні посади, досвід	Адвокат, нотаріус. Міністерство юстиції України – пройшла шлях від провідного консультанта до директора департаменту
Стаж	У галузі права – понад 38 років
Практика	У нотаріаті – понад 22 роки
Освіта, кваліфікація	Вища юридична – Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка
Авторитет в галузі права	Олександр Лавринович
Найбільше проф. досягнення:	Реформа нотаріату України 1993 р., запровадження приватного нотаріату. Підготовка проекту нового ЗУ «Про нотаріат»
Проф. мрія	Створення єдиного нотаріату та незалежної професійної самоврядної організації нотаріусів
Проф. кредо	Закон та інтереси людини – понад усе

УНП виступала і виступає проти надмірної регламентації діяльності нотаріату, особливо шляхом державного примусу. Така діяльність має бути максимально регламентована лише спеціальним законом, яким є Закон «Про нотаріат»

Сучасний стан українського нотаріату – досить професійний, але не завжди організований

До нотаріату потрапила абсолютно випадково (почала працювати нотаріусом Першої вінницької державної нотаріальної контори в 1979 р.) і відтоді «захворіла» нотаріатом